Autor Guste Santini
Srijeda, 14 Studeni 2001 22:49

U Hrvatskoj se od početka 1994. godine govori o deflaciji tj. o smanjivanju razine cijena. Aprecijacija kune prema njemačkoj marki znatno je subvencionirala domaće cijene Ovo prihvaćeno mišljenje podgrijavao je suficit izvoza i uvoza roba i usluga. Idila kako su cijene stabilizirane mogla je započeti. Godine 1995., 1996. i 1997. obilježene su stabilnim cijenama posebice ako se promatraju cijene proizvođača. U 1998.godini i pored uvođenja PDV-a cijene se nisu povečale i stjecao se dojam kako je izbjegnuto pokretanje inflatorne spirale. U 1999. godini cijene se nezadrživo povećavaju, a to dosljedno prati i tečaj kune u odnosu na njemačku marku. U 2000. godini nastavlja se povećanje cijena ma kako to mjerili. Istina, fiksiran je tečaj kune koji ne prati kretanje cijena. Ostaje da se vidi do kada će se ta i takva politika nastaviti. Više se ne ističe, a to je znakovito, da su cijene u Hrvatskoj stabilnije u odnosu na kretanje cijena u nekim zemljama OECD-a te tranzicijskim zemljama. Nije sporno da je ostvarena stabilnost cijena polako ali sigurno prošlost, kao što nije sporno da nije otpočeo, u potrebitoj mjeri, proces prilagodbe hrvatskog gospodarstva tržišnim uvjetima. Pri tome, posebno se ima u vidu smanjenje proizvodnje, konkurentske sposobnosti i izvozne orijentacije. Ono što se nezadrživo povećava jest rast nezaposlenosti. U javnosti se uvodi pojam strukturne nezaposlenosti kao temeljnim razlogom današjeg stanja. To što se nije ništa na tom planu u prošlom desetljeću učinilo, nikoga ne zabrinjava. Prema tome, od 1994. godine stabilnost cijena plaćena je kako slijedi.
Privredna aktivnost na razini 80% predratnog društvenog proizvoda, tečaj kune kao politički cilj, neodrživa participacija države u finalnoj raspodjeli društvenog proizvoda, pokrivenost uvoza izvozom svega 50%, inozemni dug veći od 11 milijardi američkih dolara, dinamiziranje cijena koje zbog izostanka uvoza nije moguće bez znatnih troškova zadržati, samo su neki od pokazatelja stanja krize u Hrvatskoj.
* * *
Inače, pogubne posljedice hiperinflacije na ovim su prostorima poznate. Pozitivno djelovanje inflacije na privrednu aktivnost kratkoročno nije sporno, međutim, na dugi rok, posebno kada se radi o maloj i izvozno orijentiranoj zemlji, nije tako neosporno. Nije sporno da se u uvjetima relativno stabilne privredne strukture, kada nema značajnih inovacija i kada korištenje kapaciteta nacionalne privrede (rada i kapitala) nije zadovoljavajuće, privredna aktivnost može potaknuti povećanjem potražnje, a i mekanijim proračunskim ograničenjem (umjerena inflacija). Buduća očekivanja investitora kao bitna odrednica investicijske aktivnosti zasigurno su pozitivna u uvjetima inflacije. Postavlja se pitanje gdje je granica tim i takvim pozitivnim očekivanjima u budućnosti. Kada to ističemo u prvom redu imamo u vidu da se u uvjetima inflacije realno snizuje prag prihvatljive rentabilnosti (točka prihvatljivosti investicijskog projekta) iako se on nominalno zbog inflacije povećava. I to je dio ukupne novčane iluzije. Ako razvoj implicira povećanje efikasnosti nacionalne privrede, tada na dugi rok “iako smo svi mrtvi”, konačan rezultat ne mora biti nužno povoljan.
Postoji mišljenje da je neophodno, u prvom koraku, povećanjem domaće potražnje dinamizirati privrednu aktivnost i tako smanjiti troškove po jedinici, a to je, u drugom koraku, pretpostavka izmjeni privredne strukture. Instalirani kapaciteti, prema tim i takvim mišljenjima, moraju se koristiti u najvećoj mogućoj mjeri (oni su besplatni). Ovo se ima podržavati aktivnom tečajnom politikom kako bi se dinamizirao izvoz. Dinamiziranje izvoza nužna je pretpostavka većem uvozu u čijoj bi strukturi dominirale robe i usluge neophodne za još intenzivnije korištenje kapaciteta, te nova tehnologija neophodna za izmjenu privredne strukture u skladu s koncepcijom i strategijom razvoja.

Prema mišljenjima zagovornika intervencionizma nije moguće zanemariti realnost političkih i ekonomskih odnosa u svijetu. U uvjetima treće tehnološke revolucije intervencionizam je nužan jer je output određen sofisticiranom tehnologijom kojoj nije ograničenje kapital nego visokostručni rad. Intervencionizam se stoga ističe nužnim jer bez koncepcije i strategije razvoja - prema zagovornicima ovog pristupa potrebno je imenovanje nositelja razvoja - nije moguće ostvariti primjeren razvoj na malom tržištu kao što je hrvatsko. Ističe se da je povezivanje intervencionizma primjerenog tržišnom ambijentu s ekonomskom politikom prethodnog samoupravnog sustava nedopustiva simplifikacija.
* * *
Program stabilizacije zapravo antiinflacijski program, kao što je poznato, započeo je šokom koji je u potpunosti uspio. Zato se uopće inflacija u početnom stadiju programa stabilizacije započinje šokom? Odgovor proizlazi iz same prirode inflacije. Naime, ubrzanje inflacije progresivno povećava brzinu optjecaja novca na makro planu, a na mikro planu smanjuje sklonost k likvidnosti. U uvjetima rastuće inflacije raste nelikvidnost privrednih subjekata i postojeća realna količina novca je nedovoljna da bi se proces reprodukcije mogao normalno odvijati. I tako stalno i sve brže što je veća inflacija. Iz iznesenoga slijedi da se upravo šokom naglo povećava sklonost k likvidnosti i na makro planu smanjuje se brzina optjecaja. Da se cijene ne bi smanjile, dakle da ne bi došlo do deflacije, središnja banka bi morala tiskati znatne količine novca koje ona ipak, bar u kratkom roku, ne smije. To je psiholoaki dio inflacije. Međutim, realni dio inflacije proizlazi iz inflacije troškova odnosno strukturne inflacije i nju nije moguće učinkovito kratkoročno eliminirati. Kao što znamo njezino smanjenje nastaje povećanjem učinkovitosti cjelokupnog društvenog sustava. Danas se povećanje cijena temelji na troškovnoj inflaciji.
Kao što znamo, njezino smanjenje nastaje povećanjem učinkovitosti cjelokupnog društvenog sustava. Iako je inflacija monetarni fenomen, to nikako ne znači da ne postoje troškovni pritisci odnosno strukturne disproporcije koje se samo zbog proračunskog ograničenja ne ispoljavaju. Kretanje novčane mase, tečaja kune, porezne presije, plaća i cijena proizvođača (cijena na malo, troškova života) ukazuju na prisutnost ovog nesrazmjera.
Relacija kamatne i porezne stope te tečaj nacionalne valute uz postojeće povećanje BDP-a (povećanje nezaposlenosti) rezultat su ekonomske politike koju u idućem razdoblju nije moguće održati.
* * *
Kakvo je stanje na kraju 2001. godine:
zaduživanje u inozemstvu više nije obilan izvor. Predstojeće povećanje zaduženja države na domaćem tržištu smatramo nužnim izlazom s negativnim implikacijama. Naime, upravo povećanje zaduženja koje zahtijeva država pokazuje svekolliko stanje hrvatske privrede; prodaja obiteljskog srebra makoliko izgledala spasonosna, ona to odista nije. Očekivana prodaja obiteljskog srebra ne kreće se prema planu;
visoka nezaposlenost ne pokazuje znakove smanjivanja, štoviše, ona raste. U skladu s trećom tehnološkom revolucijom povećava se jaz između bržeg rasta nezaposlenosti i sporijeg rasta proizvodnje. Općenito, razina proizvodnje još nije dostigla predratnu razinu što je kvalifikacija sama po sebi;
cijene se proizvođača dinamiziraju, njihovo uporno kretanje zabrinjava;
istican rast proizvodnje nedostatan je da bi se zadržala razina potrošnje koju smo imali. U vrijeme kada se bilo moguće zaduživati znatno se povećavao raspoloživi u odnosu na domaći društveni proizvod. Predvidive stope rasta ne mogu nadoknaditi smanjene mogućnosti uvoza.

Perspektiva je prilično sumorna. Kako neće biti moguće bitno povećati zaduženje prema inozemstvu, posebno kada je riječ o finalnoj potrošnji, domaća bi se proizvodnja morala povećati za iznos više uvezene robe i iznos dospjelih anuiteta kojima će se otpaltiti prethodno uspostavljene obveze;
domaće strane banke suzdržavaju se od kreditiranja privrede (jednako je sa stanovništvom ako nije riječ o prodaji uvezene robe kao npr. automobila, i tome slično) tijekom cijele 1999. godine. U 2000. godini privreda se ne kreditira, ali se zato putem kredita stanovništvu nastoji preraspodijeliti depozitni kolač stanovništva . Tek u 2001. godini nominalno se povećavaju krediti privredi što u uvjetima inflacije i potrebnih stopa rasta društvenog proizvoda nije ni izdaleka zadovoljavajuće. Uloga i značaj domaćih banaka postaje zanemariva. Izlaz je moguće naći jedino ako država ovo pitanje ozbiljno stavi na dnevni red - u idućoj godini;
kamatne stope padaju jer poslovne banke plasiraju kredite državi (instrumenti osiguranja naplate su neupotrebljivi jer je sudstvo neučinkovito) a ona se pojavljuje - koliko dugo? - kao monopson. Sve više se odvajaju poslovne banke od privredne strukture tako da se problemi i kriza stalno produbljuju;
poslovne banke polako vode brigu o svojima valutnim disproporcijama, ako se ne uvede euro i tako riješi prisutni valutni rizik. Najavljene promjene tretmana deviznih depozita povećava oprez posebno manjih poslovnih banaka;
obvezna pričuva i odnos primarnog novca (novčane mase) prema konsolidiranoj bilanci poslovnih banaka poboljšava se iako postaje nevažno pri ovakvom suzdržavanju od kreditne aktivnosti poslovnih banaka privredi. Ipak valja istaći potencijalno pozitivna kretanja odnosa novčane mase i primarnog novca, s jedne strane, i, s druge strane, konsolidirane bilance poslovnih banaka. Objektivno šanse nisu velike jer su uglavnom sve značajnije poslovne banke internacionalizirane i, stoga, mogu voditi politiku marginalnih troškova. Ovo eksplicite znači da internacionalizirane banke mogu ignorirati stanje u privredi Hrvatske;
javni rashodi pritišću što će rezultirati rebalansom (preraspodjelom) proračuna kao proces što relativizira ekonomsku politiku. Ostaje otvoreno pitanje iz kojih će se izvora proračun financirati. Vjerojatno će se rješenje tražiti u povećanju trošarina i unutarnjeg duga dok će to internacionalizirane banke smatrati uputnim. Kako prikupiti potrebna sredstva čini nam se izvorom mogućih neizvjesnosti koje iz te i takve politike proizlaze. Predložena će s se razina proračuna teško održati. Lako se može dogoditi da jedan rebalans proračuna slijedi novi rebalans. Upravo je opseg proračuna dijagnoza stanja hrvatske privrede.
* * *
Vlada i Hrvatska narodna banka će u 2002. godini očito morati voditi vrlo senzibilnu ekonomsku politiku. Da bi se problemi shvatili, dovoljno je podsjetiti da samo servisiranje inozemnog duga u 2002. drugoj godini od 650 milijuna američkih dolara pretpostavlja rast privredne aktivnosti od 3,25%. Kako će se rast od 3,25% teško ostvariti to znači da ćemo u sljedećoj godini biti siromašniji nego što smo to danas.
Da bi se poboljšalo stanje u privredi bilo bi potrebno:
1. Formirati snažnu nacionalnu komercijalnu banku.
2. Formirati snažno nacionalo osiguravateljno društvo.
3. Pokrenuti nužne aktivnosti za formiranje tržišta kapitala, dakle: sustava, institucija i instrumenata.
4. Zaustaviti prodaju nacionalnog srebra dok se ne definira koncepcija i strategija razvoja.
5. Pokrenuti “zelenu i plavu magistralu” .
6. Formirati ekspertni tim da se preispita stanje i događanja u bankarskom sustavu.

7. Formirati ekspertni tim da se postojeće banke u stečaju transformiraju u dio nacionalne komercijalne financijske institucije.
8. Formirati ekspertni tim kako bi se umjesto stečajeva provelo restrukturiranje tvrtki. Ako neka tvrtka mora ići u stečaj, potrebno je to provesti profesionalno.
9. Redizajnirati javni sektor što znači 6 regija, 50 općina, te malu i učinkovitu državu koju valja decentralizirati.
10. Posebno valja povećati učinkovitost sudstva i odrediti institut ugovora koji se mora poštivati bez izuzetka i bez odgode.
Navedeno ne predstavlja inventarizaciju problema koje valja riješiti. Navedeno je identifikacija krucijalnih problema čije će rješenje poboljšati stanje u privredi iako neće riješiti nagomilne probleme. Treba istaknuti da nema brzih i jefitinih rješenja. Učinjeno dolazi na naplatu.
Ne treba gubiti iz vida da je Hrvatska svojim «Memorandum of Economic and Financial Policies» precizirala svoje namjere (čitaj: obveze) u sljedeće dvije godine. Tako je predviđen rast društvenog bruto proizvoda za 4,2% u 2002., odnosno u 2003. godini za čak 4,5%. Istovremeno bi se inflacija smanjila na 4% u 2002. godini i 3,5% u 2003. godini. Udio proračunskog deficiata smanjio bi se na 4,1% i 3,1% respektivno. Udio deficita tekućeg računa platne bilance smanjit će se za 3,3 posto odnosno 3,1%. Pri tome javna bi se potrošnja trebala smanjiti na 40,8% odnosno 37,2%, a udio javnog duga u bruto domaćem proizvodu bio bi na razini od 41,5% kao rezultat rasta unutarnjeg i smanjenja inozemnog duga na 24,3% odnosno 22,6%.
Kretanja u 2001. godini se ne ostvaruju i stoga predstoji mukotrpna aktivnost Vlade da «nadoknadi» propušteno i da ostvari zacrtano. Postojeći instrumentarij ne daje razloga optimizmu. Samo jasno definiran intervencionizam na temelju koncepcije i strategije razvoja, odnosno njihove taktike i operativne politika daju nadu da bi se ipak mogla doseći točka infleksije. I konačno, ne najmanje važno, veličine koje su spomenute ne predstavljaju ni približno zadovoljavajuće vrijednosti. Štoviše, one se moraju povećati, a to je moguće samo intervencionizmom.
* * *
Bez obzira na promjenu odnosa snaga, ekonomska će se politika morati mijenjati. Problemi u privredi, a i u cjelom društvu to imperativno nameću. Ovaj broj časopisa usmjeren je na traženje rješenja izlaska iz sve dublje krize u koju svakim danom sve više tonemo.
Polazeći od iznesenog, što valja shvatiti kao opći uvod, zamolili smo veći broj znanstvenika i stručnjaka da iznesu svoje poglede na moguću ekonomsku politiku na početku trećeg tisućljeća. Vjerujući da će iznesena mišljenja biti od koristi najširoj javnosti u ocjeni tekućih događanja na ekonomskom planu i uporište, kao stručna argumentacija, za moguća buduća kretanja/očekivanja, zahvaljujemo autorima na odazivu za suradnjom.
Ovaj zaključak temeljimo na bogatom iskustvu časopisa EKONOMIJA/ECONOMICS te preporukama autora - tijekom proteklih sedam godina - utemeljenih primjerenom argumentacijom, koji su, u osnovi, ispravno ukazivali na probleme i puteve njihovog rješavanja.

14.11.2001
GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
"EKONOMIJA/ECONOMICS
Guste Santini